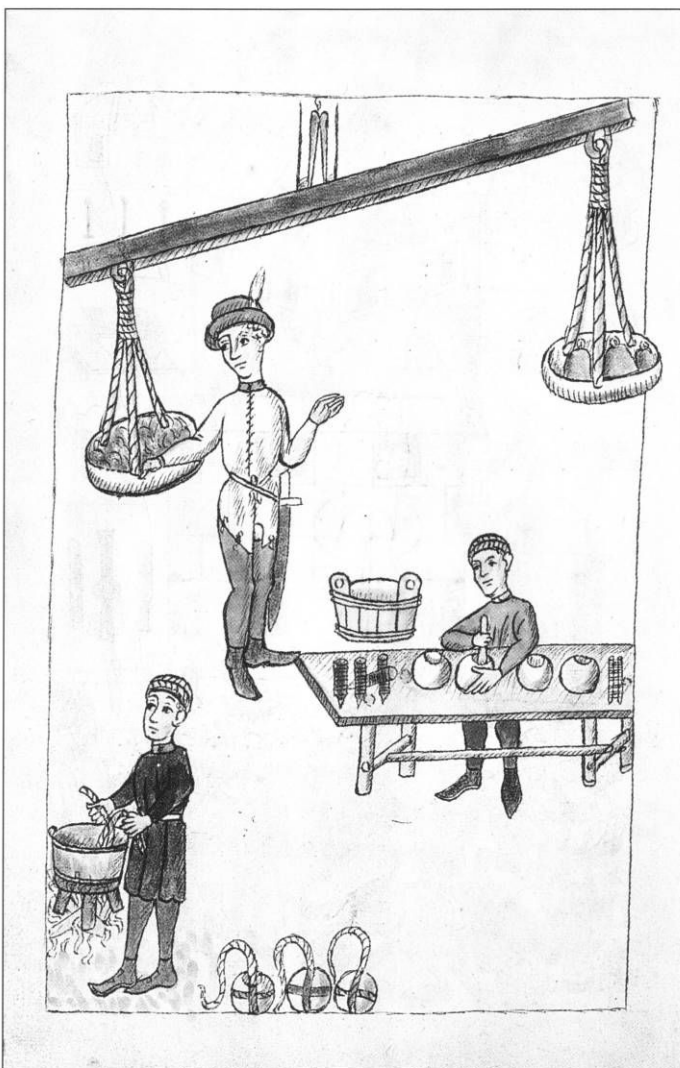

Rønnebæksholm i 1500 tallet

(af Dorothy Jones)

Der er udgivet to rigtig gode bøger om Rønnebæksholm, en fra 1861 og en fra 2002. Den første af Franziska Carlsen med en hel del informationer om dem der har haft med Rønnebæksholm at gøre. Den anden mest om bygningen. Jeg er temmelig nysgerrig af natur og kunne ikke lade være med at følge sporene som Franziska Carlsen lagde ud. Jeg holder meget af de fysiske genstande, som de alle har efterladt sig, fordi de er originale; hun har ejet den bog, han har skrevet de breve, det er deres våben på stolegavlen i kirken hvor de har siddet til gudstjeneste osv. Med de fysiske genstande går de fra at være anonyme navne til mennesker. Det er morsomt, hvis man er til den slags, at vide hvis man f.eks. står i St. Mortens kirke i Næstved, at våbenskjoldene tilhører Sibylle Gyldenstjerne og hendes familie, og at de i øvrigt en overgang var lensmænd på Rønnebæksholm.

I 1513 forlænte Christian II Rønnebæksholm til mester Gert Bøsseskytte for livstid. Han skulle forbedre og holde gården, søen og dæmningen i god stand samt opføre to møller. Den ene vandmølle skulle fremstille olie og den anden krudt. Det var Danmarks første krudtmølle og sommeren igennem skulle Gert Bøsseskytte producere krudt til kongen. Han fik salpeter og svovl, men måtte selv skaffe det trækul der skulle til. Det var i øvrigt muligt på dette tidspunkt at sejle op ad åen fra Karrebæk fjord til Rønnebæksholm. Som løn, ud over Rønnebæksholm, fik han 20 rinske gylden og to klædninger om året.

Krudtfremstilling

*Altertavle i Sct.
Peders Kirke i
Næstved*

I Sct. Peders Kirke i Næstved havde borgerne siden år 1500 kunnet se en altertavle med kanoner og skydevåben. Man må sige at Næstved var i front hvad angik kendskab til moderne krigsudstyr og remedier. Det må have været spændende for Næstveds borgere at få krudtmøllen i nabolaget, her var man virkelig på forkant med det sidste nye fra udlandet.

I dag hænger altertavlen i udstillingen på Nationalmuseet.

Johan Friis

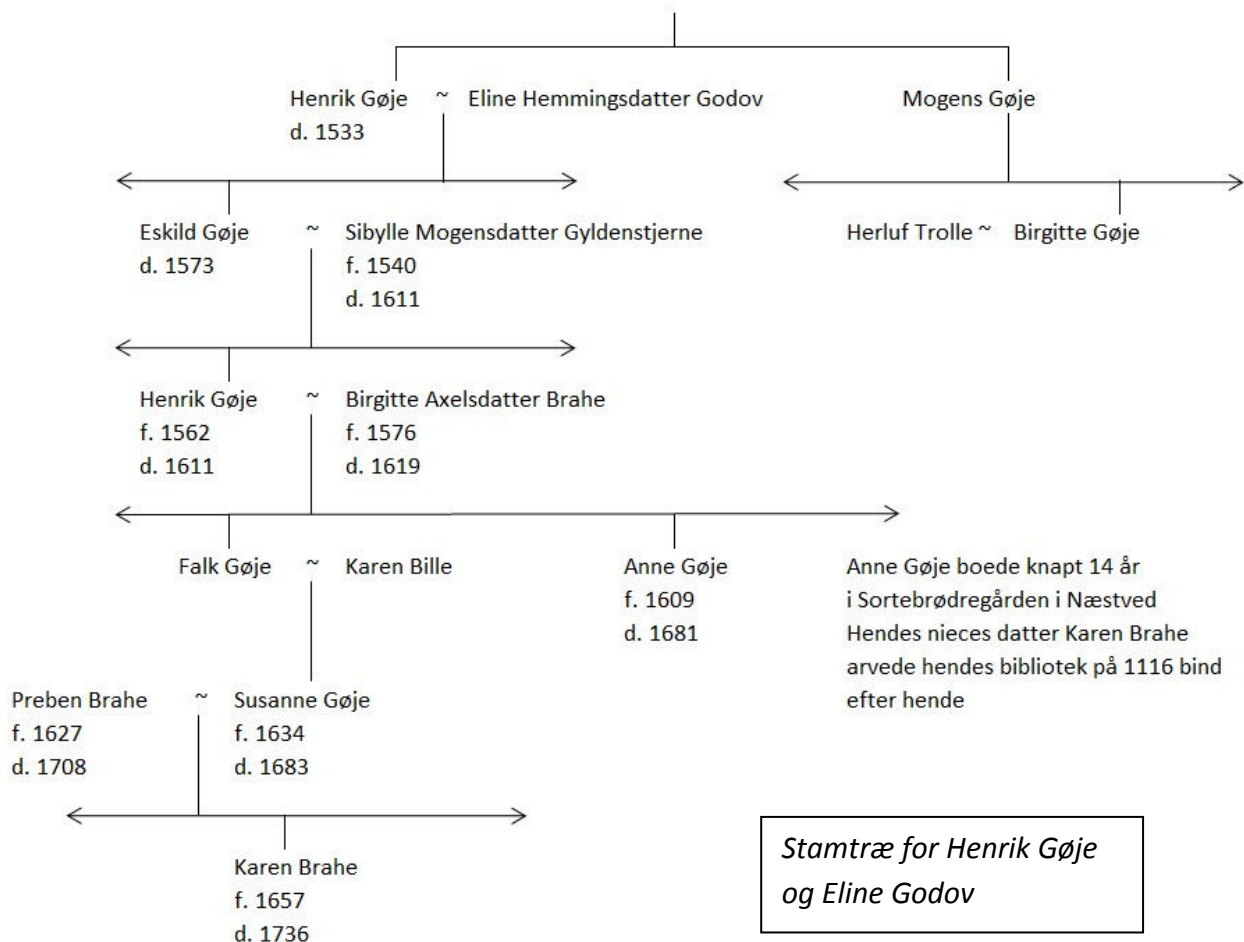
Christian II flygtede i 1523 og forleningen af Rønnebæksholm blev givet til Johan Friis. Om der fortsat var krudtmølle ved Rønnebæksholm derefter ved vi ikke. Kun at der i 1558, dvs. 35 år senere, kun var en lille mølle der malede grynkorn og malt. Johan Friis er i øvrigt den først besidder af Rønnebæksholm der findes et portræt af. Han var kun forlenet med ejendommen i et par år. Derefter fulgte flere andre adelige lensmænd.

En lensmand var en kongeligt udnævnt forvalter af et len eller et område kongen ejede. For det fik lensmanden noget af indtægten fra lenet eller et honorar. Så selv om lensmanden ikke boede i lenet har det haft betydning for hans arbejdsliv og hans økonomi.

*Henrik Gøje og Eline
Godovs gravsten i
Vordingborg kirke*

Da Henrik Gøje, efter sin landflygtighed, sluttede fred med Frederik I i 1525 fik han Vordingborg og Rønnebæksholm som len. Han var farbror til Birgitte Gøje og var gift med Eline Godov som var født på Svenstrupgård, den lå ca. 5-6 km herfra. Parret har sandsynligvis ikke boede på Rønnebæksholm, men på det vigtige len Vordingborg hvorfra Henrik Gøje kunne udøve sine lensmandspligter. Henrik Gøje døde i 1533 og parret blev begravet i Vordingborg kirke, hvor man stadig kan se deres gravsten.

Og så er det nu et par kvinder ganske kort træder ud af historiens mørke. Enken Eline overtog lenet på Rønnebæksholm efter sin mands død. Hun var ikke en af de meget synlige og magtfulde Danske adelskvinder og derfor vil jeg gerne nævne hende. Hendes søn Eskild Gøje overtog Rønnebæksholm 4 år senere og havde det i en årrække i to omgange. Sidste gang blev Rønnebæksholm igen overtaget af enken, altså Eskild Gøjes. Hun hed Sibylle Gyldenstjerne.

Der findes desværre ingen portrætter af hverken Eline Godov eller Sibylle. Begge opførte sig ordentligt så de går ikke igen som spøgelser og der er heller ingen skrækelige historier om at de har mishandlet tjenestefolkene. Men der eksisterer stadig bøger som de har ejet. Sibylle Gyldenstjerne arvede to bøger, trykt i 1543, Danske oversættelser af tyske religiøse tekster, efter hendes svigermor Eline. Sibylle, som voksede op hos Birgitte Gøje, ejede selv nogle bøger, også religiøse værker på

dansk. Dem ved vi at hun gav videre nogle år før hendes død til hendes svigerdatter. I slægten efter Sibylle er en række af de kendte lærde kvinder fra 1600 tallet og det er i Karen Brahes fantastiske bogsamling at de nedarvede bøger fra 1500 tallet findes.

Sibylle Gyldenstjerne bosatte sig senere på Sortebrødregård i Næstved som hun tidligere havde lånt ud til Birgitte Gøje. Hun betalte for mange flotte nye inventarstykker til St. Mortens kirke i Næstved bl.a. stolegavlene med Gøje, Gyldenstjerne og Brahes våbenskjolde som stadig er i kirken.

*Dystridt på Gammel Torv i
København 1559*

Fig. 129. Dystridt paa Gammel Torv i København 1559.
(Efter Stik af Kaspar Ens.)

At vise sit tilhørsforhold til en adelsslægt med et våbenskjold var meget vigtigt i 1500-tallet. Her kan Rønnebæksholm også præstere en interessant beboer. Nemlig Claus Fontein. Han var kongelig herold. Hans arbejde bestod groft sagt i at holde styr på adelsfamiliernes våbenforhold og være medarrangør til de store ceremonier og fester kongen holdt. Han var Franskmand og ansat ved hoffet fra 1550 til 1561. I hans ansættelsesbrev var den sædvanlige betingelse om at, skulle han giftes, skulle hans kone være Dansk. I øvrigt ved vi at han havde en ældre kvindelig fransk tjenestepige.

Ud over de mest indlysende heroldopgaver blev Claus Fontein sat til lidt af hvert i kongens tjeneste. Flere gange var han i udlandet hvor han f.eks. skulle købe klæde til hofklædning. To af de allerstørste opgaver Fontein har haft med at gøre var Christian III's begravelse og Frederik II's kroning i august 1559. Begge fantastisk ceremonielle. Kroningsfesten var et kæmpe arrangement der strakte sig over flere dage. Bl.a. dystridtet som ses ovenfor, som Claus Fontein var med til at arrangere. Kroningen blev indledt med et stort optog, i hvilket også Claus Fontein selv deltog.

To herolder

En samtidig beretning fortæller herom:
*Næst dem red baade Herolderne fin,
som var den fromme Nicolaus Fontein
og Carolus skotte, en gammel fin mand.
De have en sølv Spir hver udi Hand,
en Herolds Kjortel havde hver og paa,
udi hvilke Danmarks Vaaben mon staa,
var stukket med Silke og Sølv og Guld,
af kostelig Arbejde var det fuld.*

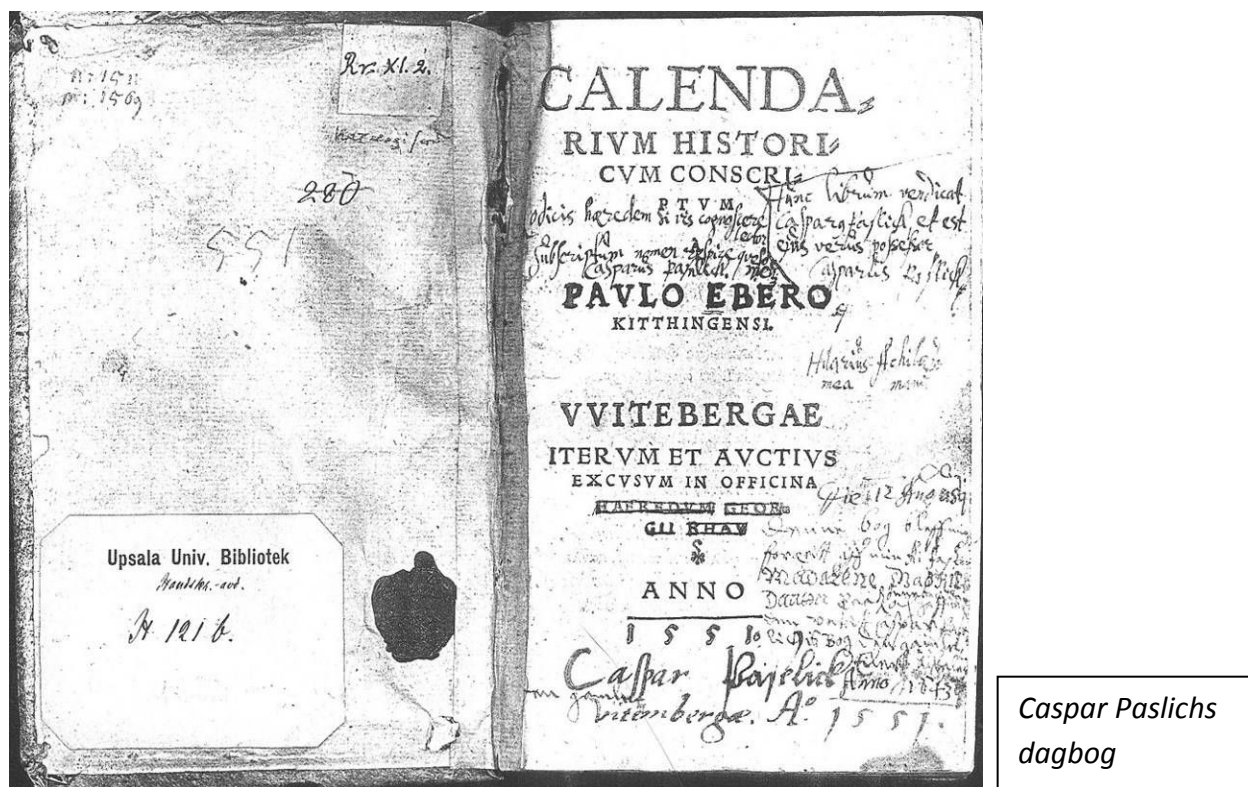
I 1561 forlod Claus Fontein sit heroldembede og fik af kongen livsbrev på Rønnebæksholm. Men en helt stille pensionisttilværelse fik han ikke her på stedet. I 1563 afleveredes en Krigserklæring i Stokholm og Danmark og Sverige kom til at kæmpe de næste 7 år i det der sidenhen blev kaldt 7-årskrigen.

Jeg fortalte før om Sibylle Gyldenstjerne, og medens jeg læste op om hendes familie læste jeg 3 store bind som indeholder breve til og fra hendes far og mor. Hendes far Mogens Gyldenstjerne var statholder på Københavns slot og under krigen stod han for udrustning af flåden og for hærens proviantering og forplejning. Til min overraskelse fandt jeg her tre breve Claus Fontein havde skrevet til Mogens Gyldenstjerne fra Varberg i sommeren 1564. Han var øjensynlig Gyldenstjernes mand på stedet, og gav oplysninger om manglen på mad og drikke og de meget høje priser bønderne forlangte.

Claus Fontein var kommissær for en gruppe skotske lejesoldater og rapporterede om aktiviteter med kampe mod Svenskerne samt antal kvæg, får og geder de fik som krigsbytte og proviant. Det kan i dag nok undre lidt at man har hentet den, formentlig noget op i årene, herold fra sit otium til aktiv tjeneste, men han var sprogkyndig og tilsyneladende tjenestevillig. I øvrigt var Mogens Gyldenstjerne på det tidspunkt knap 80 år gammel.

Claus Fontein døde i 1566 efterladende et Rønnebæksholm der var stærk forgældet. Hvornår og med hvem han var blevet gift ved vi ikke, men efter han døde var der et umyndigt barn. Barnets formynder og den franske legat søgte om årets høst fra Rønnebæksholm til barnets underhold. Så måske var det pengeproblemer der fik den gamle herold til at drage i krig.

Nu til den mest interessante og spændende af alle Rønnebæksholms 1500-tals skikkelser. Han var Tysk og hed Caspar Paslich.

I 2006 blev jeg opmærksom på at der i Uppsala Universitets Bibliotek befandt sig en dagbog som Caspar Paslich havde ejet og skrevet i.

Dagbogen lavede han notater i fra 1551 til 1588, dvs. i 37 år. Den blev publiceret i 1915, men på Latin som var sproget han havde skrevet sine notater i.

Næstved Museum har i samarbejde med en pensioneret latinlærer påtaget sig den meget spændende oversætteropgave. Oversættelsen er nu færdig og i løbet af næste år vil den forhåbentlig blive publiceret.

Det er ikke en daglig indskrevet fortælling om hvad han har foretaget sig. Egentlig er det en års-kalender, hvor han har skrevet notater ud for dagen igennem alle årene. Dvs. at man f.eks. den 5. februar på samme side kan se hvad han har lavet af notater over 37 år. Og det er bestemt ikke hver dag han har skrevet. Ud over personlige data som fødsler, bryllupper og dødsfald i familien er det mest om rejser han har gennemført i arbejdes medfør.

Desværre ganske uden hvad vi nok mest kunne have ønsket os, den daglige gøren og

laden her på Rønnebæksholm, hvad han spiste til middag, og om han havde skændtes med konen og andet af samme skuffe.

At han har skændtes med hustruen Judith er faktisk ikke det mest sandsynlige. Her var nemlig tale om et ægteskab af inklination.

Fra dagbogen får vi et ganske pudsigt indblik i den unge Caspars liv som både fulgte nogle ganske normale baner, men alligevel har nogle overraskende momenter.

Casper blev født i 1530 i Rostock. Han var søn af Nicolaus og Tilsca, en adelsfamilie som havde gods på Rügen, men med tilhørsforhold til Rostock. Caspar gik på latinskole og fortsatte sine akademiske studier. Han fik sin kalender i 1551 og derfra kan vi følge de næste temmelig spændende år af den unge mands liv.

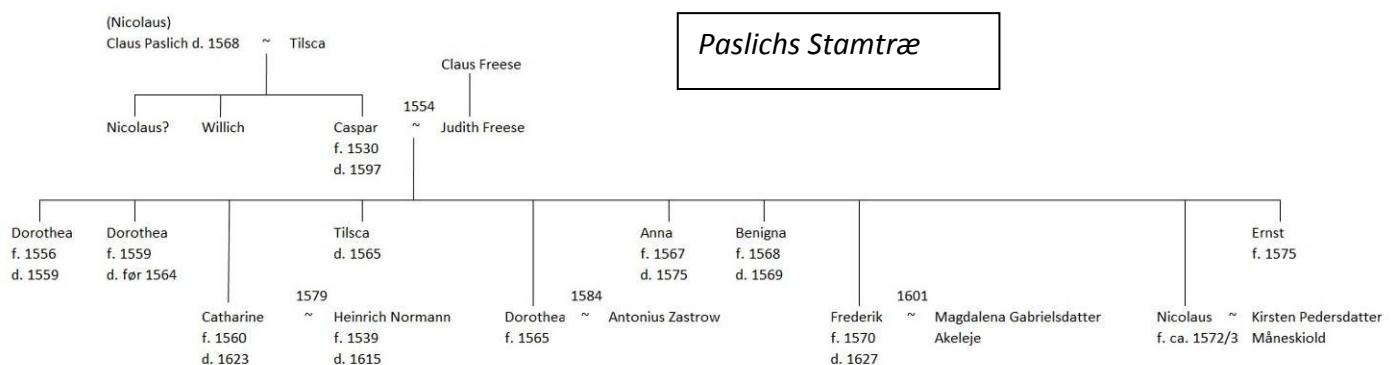
Kun lige fyldt 22 år blev Caspar, på besøg i hjembyen, forlovet med sin barndomsveninde Judith Freese. Hun var datter af den afdøde borgerlige Claus Freese. Det må siges at være en temmelig usædvanlig ting for sådan en velbåren ung mand under uddannelse at gøre, og fortsættelsen er ikke mindre bemærkelsesværdig. 3 måneder efter forlovelsen rejste han videre for at gøre sin uddannelse færdig og fik sin juridiske eksamen i efteråret 1553. En uge senere rejste han sammen med 2 rejsefæller til Italien og over de næste 6 måneder rejste han rundt

og besøgte universiteterne i byer som Venedig, Padua, Rom, Siena, Firenze, Gent og Bryssel. Han var tilbage i Rostock i marts.

Mariakirken i Rostock

Den 10. juni blev han gift med sin forlovede Judith Freese. 5 måneder senere skete en episode som han beskrev i sin dagbog. Den 24. nov. 1554 stod han udenfor Mariakirken i Rostock og talte med sin far efter gudstjenesten. Her blev han skudt flere gange af den jaloux Johann Schröder. Han blev ramt i højre skulder og blev hårdt såret. Caspar kom sig uden men og historien fortæller ikke hvad der skete med Johann Schröder.

To år efter deres bryllup fik Caspar og Judith deres første barn, en datter Dorothea. Her kan man fundere over om de allerede har sat blikket mod Danmark og derfor opkaldte deres førstefødte efter den danske dronning.

Et år senere svor Caspar troskabseden til Christian III. Hans første stilling for den danske konge var som kongelig råd og sekretær i det danske kancelli. Han fik en betydelig løn for jobbet, men det indebar at han til gengæld lovede at tjene den danske stat hele sit liv.

En ny datter blev født d. 11. marts, 3 år efter den første, som på det tidspunkt må have været temmelig svagelig. Datter nr. to får nemlig også navnet Dorothea selv om den første levede endnu. Den første datter døde 3 måneder senere. Heller ikke den anden Dorothea fik de lov til at beholde.

Caspar og Judith fik så vidt vi ved 10 børn. De første 7 var alle piger, af hvem Catherine og den 3. Dorothea nåede voksenalderen og blev gift. De sidste 3 børn var sønner. Den sidstfødte, Ernst døde som spæd, men Frederik og Nicolaus kaldet Claus blev voksne og arvede henholdsvis Rønnebæksholm og Grevensvænge, og dem kan man læse om i "Rønnebæksholm i 1600 tallet".

Caspar gjorde en fantastisk karriere i Danmark. Efter kun et par år rykkede han over i det Tyske Kancelli hvor han ved siden af Hieronymus Thenner var en af landet vigtigste embedsmænd. Medens Thenner ledede de daglige forretninger i kancelliet blev Caspar, både hjemme og på rejser til udlandet, den mest betroede diplomatiske forhandler uden for rigsrådets kreds. Oftest var et medlem af rigsrådet delegationsleder mens Caspar var ord- og pennefører. Det blev til en hel del rejser til udlandet, spændende og vigtige forhandlinger om krig og fred med mægtige fyrster i hofferne rundt i Europa.

F.eks. rejste han i sensommeren 1564 sammen med Jørgen Rosenkrantz, til Wien til møder med Kejser Maximilian.

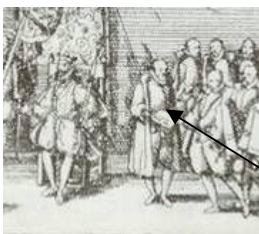

Jørgen Rosenkrantz

Hieronymus Thenner, som blev nævnt for lidt siden, var også tyskfødt, havde giftet sig dansk og svoret troskabsed til kongen. Imidlertid forlangte han nogle år senere sin afsked for at rejse til udlandet. Kongen prøvede på alle måder at tale ham fra det, men uden held. Thenner ville rejse og kongen så sig nødsaget til lade ham arrestere. Han døde i fængsel på Dragsholm slot. Man turde nemlig ikke lade en mand, som var så dybt inde i landets politiske hemmeligheder, forlade sin post og drage ud af landet. Om han havde planer om at forråde Danmark vidste man ikke, men man ville ikke løbe risikoen. Caspar fik Thenners fornemme residens i København som lå ved Vor Frue Kirke.

*Lenshyldningen
den 3. maj 1580 i
Odense*

Der findes ingen portrætter af Caspar og hans familie, men der findes et billede fra lenshyldningen den 3. maj 1580 i Odense. Her talte Caspar Paslich på Kong Frederiks vegne.

Caspar Paslich?

Desværre blev Caspar Paslich ikke sendt til England på mission, men må alligevel have fulgt med fra sidelinjen i hvad der skete her.

Allerede i 1559, hvor han var helt ny i det Tyske kancelli, fik Caspar et brev fra den danske diplomat Hans Spithoff Münster der var sendt til London for at forberede Frederik II's frieri til Dronning Elizabeth. Hun havde mange bejlere, blandt dem også den Svenske kronprins Erik. Til Spithoffs store fortrydelse havde den svenske gesandt i forbindelse med ægteskabstilbuddet fra hans prins den nylig udgivne Svenske historiebog med til Elizabeth. Den var temmelig negativ over for Danmark. Spithoff bad derfor i sit brev Caspar om, at overbevise kongen om at en ny Danmarkshistorie skulle skrives. Det blev taget alvorligt, og flere gik i gang med at skrive en ny Dansk historiebog.

11 år senere var Frederik II stadig ugift og Caspar blev igen blandet ind i et kongeligt frieri. Denne gang fik han et brev fra en tysk embedsmand, Jakob Citzewitz, der foreslog at Margrethe, datter af enkehertuginde af Pommern, ville være den perfekte brud for Frederik II. Caspar gav brevet videre til Peder Oxe, som efter samråd med kongen bad Caspar skrive tilbage. Her forklarer Caspar at han er alt for ringe til at have med sådan en sag at gøre, og at de i fremtiden skulle skrive direkte til Peder Oxe. Ellers takkede de for henvendelsen og over de næste måneder fik kongen viklet sig ud af det uønskede "frieri" på diplomatisk vis.

Peregrine Bertie

Dronning Elizabeth forblev som bekendt ugift.

England og Danmark stod på rimelig venskabelig fod de sidste årtier af 1500-tallet. Som synligt tegn på det valgte Elizabeth at optage Frederik II som Ridder af Hosebåndsordenen. I 1582 ankom den engelske delegation på 56 personer til Danmark. Det var med Peregrine Bertie, lord Willoughby, 27 år gammel, som øverste ansvarlig. Officielt skulle de overrække Frederik hosebåndsordenen. I virkeligheden, bag scenerne, skulle de forhandle om handelsveje, Øresundstolden osv. Caspar var selvfølgelig dybt involveret i forhandlingerne og skrev en officiel

beretning derom. Englænderne var i Danmark i godt 2 måneder og det var naturligvis ikke arbejde alt sammen. Kongen fik, efter en del polemik, overrakt

hosebåndsordenen på Kronborg med gallamiddag og flotte fyrværkerier bagefter. Hele delegationen besøgte Tycho Brahe på Hven, og flere af englænderne skrev om deres oplevelser i Danmark og vedholdt kontakt med breve til dem de havde mødt.

Peregrine Berties svoger, Lord Oxford var Shakespeares velgører. Det siges at Peregrine Bertie og hans hustru var modellerne for Petruccio og Katherine i "Trold kan tæmmes" og at dette første engelske diplomatbesøg på Kronborg også har givet baggrundsstof til at Hamlet blev skrevet.

William Shakespeare

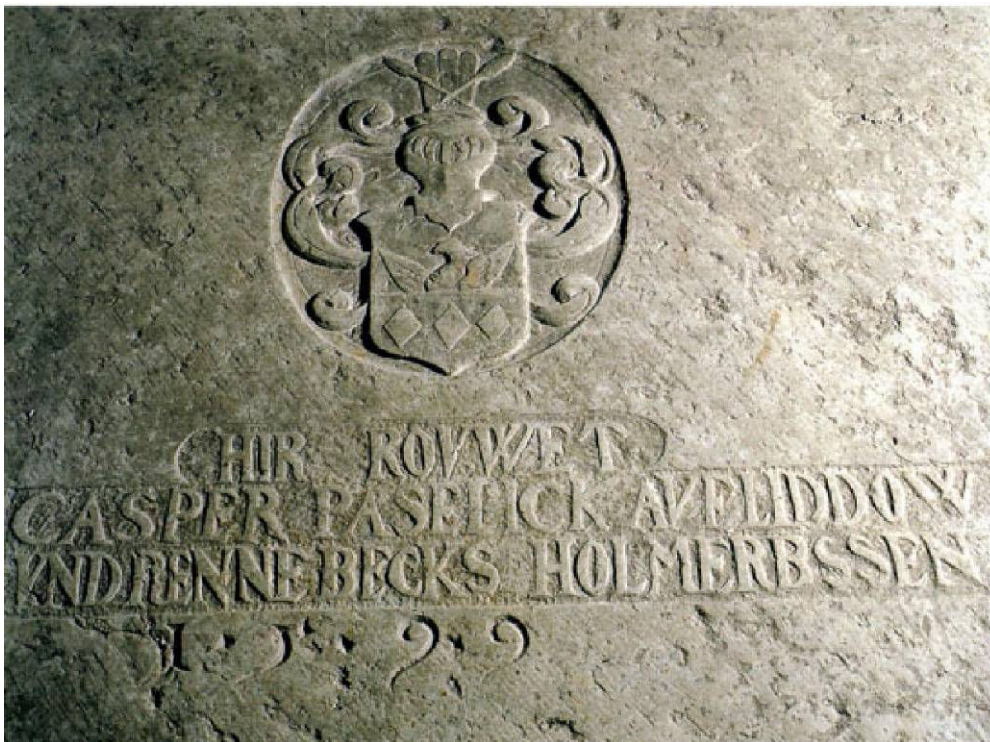
Peregrine Bertie skrev løbende breve og rapporter om sin tid i Danmark til Dronning Elizabeth. Han bemærker i øvrigt at Danskerne havde for vane at drikke dagligt og tæt. At drikke sig under bordet var normen, også blandt landets fineste adelsfolk ved hoffet.

Mon ikke også Caspar har fortalt hustruen og børnene hjemme på Rønnebæksholm om mødet med Peregrine Bertie, Lord Willoughby, som alligevel må betegnes som noget ud over det sædvanlige.

Frederik II havde givet Rønnebæksholm til Caspar i 1571 og Grevensvænge som ligger et par km. herfra 3 år senere. Han byggede en ny herregård der hvor den står i dag. Der er ikke meget tilbage af Caspars bygninger, kun fundamenterne i venstre side, som vistnok er den gamle fyldte kælder.

I en alder af 55 år anmodede Caspar om sin afsked på grund af alder og skrøbelighed. Men så dygtig og skattet en embedsmand fik ikke lov til gå på pension helt i fred. Når den nye leder af det Tyske kancelli skulle på rejse blev Caspar indkaldt til at tage vare på sagerne imens, og når vigtige fyrster gæstede Danmark fra Tyskland skulle han ledsage dem og være til tjeneste. Ved de store ceremonier som Frederik II's begravelse og siden Christian IV's kroning i 1596 var der også brug for ham.

Året efter døde Caspar og blev begravet i St. Peders kirke, Næstved. Her kan man se hans gravsten med Paslicks våbenskjold, det ligger helt oppe ved alteret.

*Caspar Paslicks
gravsten*

Caspars bror, Willich Paslich, fik en dagbog samtidig med at Caspar fik sin. Willichs dagbog findes i dag i Rostock Universitets Bibliotek. Vi kan kun håbe at en historiker fatter interesse for Caspar Paslick, og ikke kun hans dagbog bliver oversat, men at hele hans livshistorie bliver fortalt.